

BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARIDA TASHKILOTCHILIK QOBILIYATLARINI RIVOJLANTIRISHNING ZAMONAVIY PSIXOLOGIK USULLARI

Xurramova Dilorom Nurmaxmatovna

Qashqadaryo viloyati Kitob tumani 69-maktabi psixologi

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida tashkilotchilik qobiliyatlarini rivojlantirishning zamonaviy psixologik usullari yoritilgan. Shuningdek, tashkilotchilik sifatlarining shakllanishida oila, maktab va psixologik muhitning ahamiyati hamda interfaol metodlarning samaradorligi tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: Tashkilotchilik qobiliyati, boshlang‘ich sinf o‘quvchilari, psixologik rivojlanish, liderlik, motivatsiya, muloqot, jamoaviy faoliyat, psixologik trening, pedagogik yondashuv, shaxs rivojlanishi.

KIRISH

Boshlang‘ich maktab davri bolaning shaxs sifatida shakllanishida muhim bosqich hisoblanadi. Aynan shu davrda bolalarda muloqot qilish, jamoada ishlash va tashabbus ko‘rsatish kabi muhim ijtimoiy ko‘nikmalar rivojlana boshlaydi. Tashkilotchilik qobiliyati esa bolaning faol, mas’uliyatli va mustaqil shaxs sifatida shakllanishida muhim omillardan biridir. Tashkilotchilik qobiliyati — bu insonning jamoani boshqarish, faoliyatni rejalashtirish, vazifalarni taqsimlash va boshqalar bilan samarali hamkorlik qilish qobiliyatidir. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ushbu sifatlar asta-sekin shakllanib boradi va ta’lim-tarbiya jarayonida rivojlantiriladi.

Psixologik jihatdan boshlang‘ich sinf yoshidagi bolalar kattalarning bahosi va qo‘llab-quvvatlashiga juda ehtiyoj sezadilar. Shu sababli o‘qituvchi va ota-onalarning rag‘batlantiruvchi munosabati bolalarda liderlik va tashkilotchilik sifatlarini rivojlantirishga yordam beradi. Zamonaviy psixologik usullar orasida interfaol metodlar muhim o‘rin tutadi. Guruhli ishlash, rolli o‘yinlar, loyiha asosidagi topshiriqlar va

jamoaviy mashg'ulotlar o'quvchilarda tashabbuskorlik hamda mas'uliyat hissini shakllantiradi.

Tashkilotchilik qobiliyatini rivojlantirishda o'yin faoliyati ham samarali vosita hisoblanadi. Turli didaktik va harakatli o'yinlar orqali bolalarda boshqaruv ko'nikmalari, muloqot madaniyati va qaror qabul qilish qobiliyati rivojlanadi. Lev Vygotsky nazariyasiga ko'ra, bolaning rivojlanishi ijtimoiy muhit va hamkorlik faoliyati orqali amalga oshadi. Shu sababli jamoaviy faoliyat boshlang'ich sinf o'quvchilarida tashkilotchilik qobiliyatini shakllantirishda muhim omil hisoblanadi.

Maktab amaliyotchi psixologi tomonidan trening mashg'ulotlari, psixologik o'yinlar va kommunikativ mashqlar tashkil etilishi bolalarda o'ziga ishonch va liderlik sifatlarini rivojlantiradi. Ayniqsa, tortinchoq va passiv o'quvchilar bilan individual ish olib borish muhim ahamiyatga ega. Oila muhitining ham tashkilotchilik qobiliyatlari rivojlanishida o'rni katta. Ota-onalar bolaga kichik mas'uliyatli vazifalarni topshirishi, mustaqil qaror qabul qilishiga imkon yaratishi va uni qo'llab-quvvatlashi zarur. Ta'lim jarayonida o'quvchilarni sinf tadbirlariga, musobaqalarga va ijtimoiy loyihalarga jalb qilish ham ularning tashkiliy ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Bu jarayon bolalarda jamoaga moslashish va boshqalar bilan samarali hamkorlik qilish ko'nikmalarini shakllantiradi.

Ta'limning jadal rivojlanib borayotgan sharoitida o'quvchilarda yoshlikdan nafaqat akademik bilimlarni, balki muhim tashkillashtirish iqtidorini tarbiyalashga ham e'tibor kuchaymoqda. Tashkillashtirish iqtidori odamlarga o'z vaqtini, resurslarini va mas'uliyatini turli kontekstlarda samarali boshqarish imkonini beradigan bir qator ko'nikmalar va xususiyatlarni o'z ichiga oladi. Boshlang'ich maktab yoshidagi o'quvchilar uchun bu fazilatlarni egallash ularning uzoq muddatli shaxsiy va akademik muvaffaqiyatlari uchun juda muhimdir. Boshlang'ich maktab yillari bolaning rivojlanishidagi shakllanish davri bo'lib, unda asosiy odatlar va xatti-harakatlar shakllanadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, ushbu bosqichda narsalarni erta anglashi va maqsadli tushunchalar olish bolaning tashkilotchilik qobiliyatlari va iqtidorlarini rivojlantirish qobiliyatiga sezilarli ta'sir ko'rsatishi mumkin, bu ularning akademik safari

davomida va undan keyin ham yaxshi xizmat qiladi. Boshlang'ich maktab yoshidagi o'quvchilarda tashkilotchilik fazilatlarini shakllantirish tizimi turli xil ichki va tashqi omillarning o'zaro ta'sirini o'z ichiga olgan ko'p qirrali va dinamik jarayondir. Ichki omillarga kognitiv qobiliyatlar, ijro etuvchi funktsiya ko'nikmalari, motivatsiya, o'z-o'zini tartibga solish va ijtimoiy-emotsional rivojlanish kiradi, bularning barchasi o'quvchining tashkilotchilik qobiliyatini shakllantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Oila muhiti, maktab madaniyati, o'qituvchi va o'quvchining o'zaro munosabati, resurslar va yordamdan foydalanish imkoniyati kabi tashqi omillar ham yosh o'quvchilarda tashkilotchilik qobiliyatlarini rivojlantirishga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Ushbu ichki va tashqi omillarning o'zaro ta'siri boshlang'ich sinf o'quvchilarida tashkilotchilik qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradigan yoki to'sqinlik qiladigan murakkab ta'sirlar tarmog'ini yaratadi. Yosh o'quvchilarda tashkilotchilik qobiliyatini shakllantirishga yordam berishning asosiy muammolaridan biri bu ularning kundalik hayotida chalg'itadigan narsalar va raqobatdosh talablarning ko'payishidir. Raqamli texnologiyalar, ijtimoiy media va darsdan tashqari mashg'ulotlarning o'sishi bolaning diqqatini jamlash, ustuvorlikni belgilash va o'z vazifalarini samarali tashkil etish qobiliyatiga yomon ta'sir yetkazishi mumkin bo'lgan ko'plab stimullarni keltirib chiqardi. Bundan tashqari, COVID-19 pandemiyasiga javoban masofaviy va gibril ta'lim modellariga o'tish boshlang'ich sinf o'quvchilarida tashkilotchilik ko'nikmalarni rivojlantirishga yana bir murakkablik qatlamini qo'shdi. Uy va maktab muhiti o'rtasidagi noaniq chegaralar, o'rganish uchun raqamli platformalarga tayanish hamda virtual sinflarda motivatsiya va faollikni saqlash muammolari o'quvchilarning tashkiliy qobiliyatlarini rivojlantirishda qo'llab-quvvatlashga innovatsion yondashuvlar zarurligini ta'kidladi.

Ushbu qiyinchiliklarga qaramay, boshlang'ich sinf o'quvchilarida tashkilotchilik qobiliyatlarini shakllantirish tizimini takomillashtirish uchun ko'plab imkoniyatlar mavjud. Vaqtni boshqarish, maqsadlarni belgilash, vazifalarni ustuvorligini aniqlash va o'z-o'zini nazorat qilish kabi tadbirlar talabalarning tashkilotchilik qobiliyati va o'quv faoliyatini yaxshilashda samarali ekanligi isbotlangan. Bundan tashqari, ijtimoiy-emotsional ta'lim

dasturlari, murabbiylik tashabbuslari va hamkorlikdagi loyihalar talabalarga qo'llab-quvvatlovchi va qiziqarli muhitda o'zlarining tashkiliy qobiliyatlarini mashq qilish va mustahkamlash uchun qimmatli imkoniyatlarni taqdim etishi mumkin. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida tashkillashtirish qobiliyatini rivojlantirish uchun kompleks va moslashtirilgan yondashuvni yaratish orqali o'qituvchilar va manfaatdor tomonlar yosh o'quvchilarga akademik muvaffaqiyatga erishishlari va tobora murakkab va raqobatbardosh dunyoda muvaffaqiyat qozonishlari mumkin.

Kognitiv qobiliyat va ijro etuvchi funktsiya ko'nikmalar. Kognitiv qobiliyatlar va ijro etuvchi funktsiya qobiliyatlari kichik maktab o'quvchilarida tashkilotchilik qobiliyatlarini shakllantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Bu yuqori darajadagi kognitiv jarayonlar, jumladan, ishlaydigan xotira, tormozlovchi nazorat va kognitiv moslashuvchanlik, bolaning vazifalarni samarali rejalashtirish, tartibga solish va ustuvorlik qilish qobiliyati bilan chambarchas bog'liq. Tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, ijro etuvchi funktsiya ko'nikmalarini rivojlantirish birinchi maktab yillarida ayniqsa muhimdir, chunki ular keyinchalik yanada murakkab tashkiliy qobiliyatlarni egallash uchun asos yaratadi. O'qituvchilar maqsadli aralashuvlar va o'qitish strategiyalari orqali kichik maktab o'quvchilarining kognitiv qobiliyatlari va ijro etuvchi funktsiyalarni rivojlantirishga yordam berishi mumkin. Misol uchun, o'qituvchilar maqsadlarni belgilash, jadvallarni tuzish va ularning yutuqlari haqida fikr yuritish kabi tuzilgan tadbirlar orqali o'quvchilarga o'zini o'zi boshqarish va qaror qabul qilish ko'nikmalarini mashq qilish imkoniyatini berishi mumkin. Kognitiv moslashuvchanlik va muammolarni hal qilish qobiliyatini rivojlantiruvchi tadbirlarni o'quv dasturiga kiritish orqali o'qituvchilar o'quvchilarga tashkilotchilik iqtidorlarini rivojlantirish uchun mustahkam poydevor yaratishga yordam beradi.

Motivatsiya va o'zini o'zi boshqarish. Motivatsiya va o'z-o'zini tartibga solish kichik maktab o'quvchilarida tashkiliy qobiliyatlarni shakllantirishga ta'sir qiluvchi asosiy omillardir. Motivatsiya bolaning vazifalarni bajarishga, qiyinchiliklarga qarshi turishga, maqsadlar qo'yishga va unga intilishga tayyorligini aniqlashda markaziy rol o'ynaydi. O'z-o'zini tartibga solish, aksincha, kerakli natijalarga erishish uchun impulslarni boshqarish,

his-tuyg'ularni boshqarish va xatti-harakatlarni tartibga solish qobiliyatini o'z ichiga oladi. O'qituvchilar mustaqillik, mahorat va kompetensiya hissini rag'batlantiradigan qo'llab-quvvatlovchi va rag'batlantiruvchi o'quv muhitini yaratish orqali kichik maktab o'quvchilarida motivatsiya va o'z-o'zini tartibga solishni rivojlantirishi mumkin. Talabalarga tanlov, mustaqillik va qaror qabul qilish imkoniyatlarini taqdim etish ularning o'quv faoliyatiga ichki motivatsiyasi va faolligini oshirishga yordam beradi. Bundan tashqari, talabalarga maqsadlarni belgilash va nazorat qilish, chalg'itadigan narsalarni boshqarish va his-tuyg'ularni tartibga solish strategiyalarini o'rgatish ularga o'z bilimlarini egallashga va samarali tashkiliy odatlarni rivojlantirishga yordam beradi.

Ijtimoiy-emotsional rivojlanish. Kichik maktab o'quvchilarida tashkilotchilik qobiliyatlarini shakllantirishda ijtimoiy-emotsional rivojlanish hal qiluvchi rol o'ynaydi. Bolaning ijtimoiy munosabatlarni tushunish va boshqarish, his-tuyg'ularni tartibga solish, hamdardlik va chidamlilikni namoyish etish qobiliyati ularning tashkiliy qobiliyatlari va umumiy akademik muvaffaqiyatlariga sezilarli ta'sir ko'rsatishi mumkin. Tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, kuchli ijtimoiy-emotsional ko'nikmalarga ega bo'lgan talabalar stressni boshqarish, qiyinchiliklarni engish va boshqalar bilan samarali hamkorlik qilish qobiliyatiga ega. O'qituvchilar ijtimoiy-emotsional ta'lim dasturlarini amalga oshirish, tengdoshlarning murabbiylik tashabbuslari va hamkorlikda o'rganish tajribasini amalga oshirish orqali kichik maktab o'quvchilarining ijtimoiy-emotsional rivojlanishiga yordam berishi mumkin. Talabalarga ijobiy munosabatlar o'rnatish, nizolarni hal qilish va samarali muloqot qilish strategiyalarini o'rgatish orqali o'qituvchilar tengdoshlari bilan hamkorlik qilish, kerak bo'lganda yordam so'rash va guruh sharoitida samarali ishlash uchun zarur bo'lgan shaxslararo ko'nikmalarni rivojlantirishga yordam beradi. Bundan tashqari, o'quvchilarga empatiya, istiqbolni tanlash va o'z-o'zini anglash imkoniyatini berish ularning his-tuyg'ularini boshqarish va ijtimoiy o'zaro munosabatlarni samarali va ijobiy tarzda boshqarish qobiliyatini oshirishi mumkin.

Oila muhiti va maktab madaniyati. Kichik sinf o'quvchilarida tashkilotchilik fazilatlarini shakllantirish tizimini shakllantirishda oila muhiti va maktab madaniyati ham katta ahamiyatga ega. Oilani qo'llab-quvvatlash, ota-onalarning ishtiroki va uy tartiblari

bolaning tashkiliy va vaqtni boshqarish ko'nikmalariga katta ta'sir ko'rsatishi mumkin. Ota-onalar aniq umidlarni o'rnatish, tuzilma va tartiblarni ta'minlash va uy sharoitida samarali tashkiliy xatti-harakatlarni modellashtirish orqali farzandlarining tashkillashtirish qobiliyatlarini rivojlanishini qo'llab-quvvatlashlari mumkin. Maktab madaniyati, o'qituvchi va o'quvchilarning o'zaro munosabatlari, resurslardan foydalanish va yordam ham kichik maktab o'quvchilarida tashkilotchilik iqtidorlarini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Ijobiy va inklyuziv ta'lim muhitini birinchi o'ringa qo'yadigan maktablar, talabalar ovozi va agentligi uchun imkoniyatlarni taqdim etish va tashkiliy muammolarga duch kelgan talabalarga maqsadli yordam ko'rsatish tashkilotchilik qobiliyatini qadrlaydigan va targ'ib qiluvchi madaniyatni yaratishga yordam beradi.

Kichik maktab yoshidagi o'quvchilarda tashkiliy qobiliyatlarni shakllantirish tizimi turli xil ichki va tashqi omillarning o'zaro ta'sirini o'z ichiga olgan murakkab va ko'p qirrali jarayondir. Ushbu tizimning asosiy tarkibiy qismlarini tushunish va hal qilish orqali o'qituvchilar kichik maktab o'quvchilarida muhim tashkillashtirish qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam berishi va ularga akademik va undan tashqarida muvaffaqiyat qozonish imkoniyatini berishi mumkin. Maqsadli aralashuvlar, qo'llab-quvvatlovchi muhitlar va o'qituvchilar, oilalar va manfaatdor tomonlar o'rtasidagi hamkorlikdagi sa'y-harakatlar orqali biz yosh o'quvchilarda tashkilotchilik ko'nikmalarini rivojlantirish va ularni uzoq muddatli muvaffaqiyat sari yo'lga qo'yish uchun kompleks yondashuvni yaratishimiz mumkin.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, boshlang'ich sinf o'quvchilarida tashkilotchilik qobiliyatlarini rivojlantirish ularning shaxs sifatida kamol topishida muhim ahamiyat kasb etadi. Zamonaviy psixologik usullar, interfaol metodlar va sog'lom psixologik muhit orqali bolalarda liderlik, tashabbuskorlik va mas'uliyat kabi muhim sifatlarni shakllantirish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. G'oziev E.G. Yosh davrlari psixologiyasi. — Toshkent: O'qituvchi, 2017.
2. Davletshin M.G. Pedagogik psixologiya. — Toshkent, 2018.

3. Karimova V.M. Yosh va pedagogik psixologiya. — Toshkent: Sharq, 2020.
4. Nishonova Z.T. Psixologik xizmat asoslari. — Toshkent, 2021.
5. Lev Vygotskyning madaniy-tarixiy rivojlanish nazariyasi.
6. Jean Piagetning kognitiv rivojlanish nazariyasi.
7. Hasanboyev J. va boshqalar. Pedagogika. — Toshkent, 2019.
8. Хуррамов, Р. (2023). BOSHLANG‘ICH SINFLAR O‘QUVCHILARINING EVRISTIK QOBILİYATINI RIVOJLANTIRISH. ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ/АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ НАУК/Actual Problems of Humanities and Social Sciences., 3(5), 293-299.
9. Normo‘minov, S. T. (2022, June). KICHIK MAKTAB O‘QUVCHILARIDA BILISH
10. JARAYONLARINING O‘SISHI. In E Conference Zone (pp. 138-143).
11. Zaylobidinov A. I. (2023). KICHIK MAKTAB YOSHIDAGI O‘QUVCHILARDA O‘Z-O‘ZINI ANGLASHDA IJTIMOYILASHUVNI O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI. GOLDEN
12. BRAIN, 1(12), 94-98.
13. Abdunazarova, B., Pardayeva, M., & Sharafitdinova, N. (2023). FEATURES OF COGNITIVE ACTIVITY IN PRESCHOOL AND JUNIOR SCHOOL AGE. Confrencea, 3(03), 37-39.
14. Xushbaqovna, R. G. (2022). BOSHLANG‘ICH SINFLAR O‘QUVCHILARIDA TANQIDIY FIKRLASHNI SHAKLLANTIRISH. IJTIMOY FANLARDA INNOVASIYA ONLAYN ILMIY
15. JURNALI, 132-134.